

81. Wł. Mickiewicz do J. I. Kraszewskiego 6 VIII 1867 Rkp. 6520 k. 109-110, 42-43.

[Tłumaczenie:]

[k. 109r]

Paryż, 6 sierpnia 1867

Dziękuję, drogi Panie, za Pański dobry list. Pańska opinia w przyszłych *Rachunkach*¹ z pewnością będzie miała znaczenie dla naszych czytelników. Posyłam Panu kilka tomików za pośrednictwem pana Waligórskiego². Proszę przekazać ich tyle, ile Pan chce, jako depozyt Heinsiusowi³. Przeczyta Pan szczegółowy opis uroczystości w Montmorency i czwarty tom Mierosławskiego⁴. Styl dyktatora jest męczący, ale zabawny pod pewnymi względami. Opublikuję na dniach pierwszy tom Gillera: *Wstęp do historii powstania 1861-1863* etc.⁵ (drugi tom jest na ukończeniu); wyślę go Panu pod opaską⁶. Publikuję również *Les Premiers* [k. 109v] *Siècles de l'Histoire de Pologne* autorstwa ojca mojego (dotąd niewydane)⁷. Waligórski mówił mi o swoim projekcie publikacji dla ludu w Księstwie. W rzeczy samej, jest to obecnie najlepsza droga, jaką można obrać w kraju. Powiedział mi, że jest gotów porozumieć się ze mną. Faktycznie, sądzę, że rozwijanie rzeczy istniejącej jest łatwiejsze niż tworzenie rzeczy nowych. Mogą oni w Księstwie znaleźć odbiorców i mogą być im bardzo pomocny w realizacji tego projektu. Tak więc mogliby wziąć niektóre z istniejących tomików, na przykład *Kantyczki*⁸, i wysłać rękopisy innych tomików, które wydrukuję i wydam, jeśli [k. 110r] zamówią z góry dość dużą liczbę egzemplarzy. Im wyższa będzie liczba egzemplarzy, tym korzystniejsze staną się warunki. Jeśli wybiorą ludzi zdolnych w poszczególnych dziedzinach i jeśli będą trzymać się zasady, zgodnie z którą jakość jest cenniejsza od ilości, i jeśli nie przeciążą tych książek szczegółami niedostępnymi dla ludzi wsi (co było przeszkodą we Francji w tego typu przedsięwzięciach), będzie można osiągnąć wspaniały rezultat. Uważam, że trudności nierozłącznie związane z każdym polskim dziełem są tak ogromne, że występuje podwójny powód, by działać [k. 110v] *viribus unitis*⁹. Obiekcja, jaką można poczynić pod adresem naszych książek, jest [...] działając własnymi siłami, musiałem posuwać się do przodu ostrożnie. Zresztą poezja bardzo trudno wpasowuje się w formaty książek dla ludu. *Kantyczki* pokazują, ile daje wsparcie

¹ *Rachunki* – zob. list nr 80.

² Mieczysław Waligórski (1828-1868) – absolwent uniwersytetu w Berlinie, prawnik, od 1862 r. dziennikarz współpracujący z „Gazetą Polską” w Warszawie, uczestnik powstania styczniowego, popierał dyktaturę gen. Langiewicza, 1 I 1866 wraz z Teodorem Żychlińskim i gronem akcjonariuszy nabył od Ludwika Merzbacha „Dziennik Poznański”, deputowany do sejmu pruskiego w Środzie w latach 1866 i 1867, zmarł 2 I 1868 w Berlinie na czarną ospę.

³ Heinsius – zob. list nr 79.

⁴ Ludwik Mierosławski, *Powstanie narodu polskiego w roku 1830 i 1831...* – zob. list nr 79.

⁵ Agaton Giller, *Historia powstania narodu polskiego w 1861-1864 r.*, t. 1 – zob. list nr 79.

⁶ Przesyłka „pod opaską” – zob. list nr 27.

⁷ Adam Mickiewicz, *Pierwsze wieki historii polskiej* – zob. list nr 75.

⁸ *Kantyczki, podług wydania 1785*, t. 1, Księgarnia Luksemburska, Paryż 1867.

⁹ *Wspólnymi siłami* (łac.).

ze strony organizacji *ad hoc*¹⁰ w przewycięzaniu trudności, przed którymi przyszło mi się zatrzymać. Niebawem prześlę Panu *Śpiewy Niemcewicza*¹¹; zobaczy Pan, że muzyka ładnie się prezentuje pomimo niewielkiego formatu. Mam już drzeworyty przedstawiające królów Polski i bohaterów; drukuję także w innym stylu *Pamiętniki Soplicy*¹². Bronisław¹³ pracuje nad swoim przyszłym „Rocznikiem”¹⁴. Ile rzeczy można byłoby zrealizować, gdyby [k. 42r] powszechnie zdawano sobie sprawę z ich wagi! Będę Panu wysyłał pod opaską po jednym egzemplarzu każdej publikacji Księgarni¹⁵ – recenzje są nieocenione, zważywszy na tak różnorodną publiczność jak nasza, a biorąc pod uwagę pióro takie jak Pańskie, będzie to podwójna korzyść.

Jeśli projekt Waligórskiego zostanie zwieńczony sukcesem, będzie można zainicjować ruch literacki analogiczny do tego, który widzimy w Czechach, i zachęcić nową warstwę społeczną do czytania rzeczy narodowych. Niech Księstwo da przykład, a Galicja pójdzie za nim. Zapewne zdaje Pan sobie sprawę, że od dawna działam w podobnym kierunku. [k. 42v] Moim zdaniem ani Talbot¹⁶, ani H[enri] Martin¹⁷ nie dublują się z książką, o której Pan do mnie pisał. Jest w tych dziełach za dużo Duchinińskiego¹⁸, za mało faktów i znajomości kraju, za dużo ogólników, za mało dowodów. Pierwszym warunkiem, który należy spełnić, by opisać terroryzm rosyjski, jest zobaczenie go na własne oczy i doświadczenie jego ciosów. Opis osób, które zapalczywie atakują Polskę, jest ważniejszy niż rozważania na temat Ariów i Turanów¹⁹.

Z szacunkiem i czułością ściskam dłoń Pańską.

Władysław Mickiewicz

P.S. W tych dniach ukaże się również w albumach pięć pięknych akwafort Bronisława, przygotowanych na podstawie Ruysdaela²⁰, wraz z tekstem.

¹⁰ *Do tego, w tym celu* (łac.).

¹¹ *Śpiewy historyczne J.U. Niemcewicza*, Księgarnia Luksemburska, Paryż 1868.

¹² *Pamiętniki Soplicy* Henryka Rzewuskiego – zob. list nr 8.

¹³ Bronisław Zaleski – zob. list nr 7.

¹⁴ „Rocznik Towarzystwa Historyczno-Literackiego” – zob. list nr 15.

¹⁵ Księgarnia Luksemburska – zob. list nr 9.

¹⁶ Édouard Talbot – zob. list nr 80.

¹⁷ Henri Martin – zob. list nr 76.

¹⁸ Franciszek Henryk Duchiniński, pseud. Kijowianin (1816-1893) – historyk, etnograf i polityk, uczestnik powstania styczniowego, przeciwnik panslawistów, małżonek pisarki Seweryny z Żochowskich.

¹⁹ Franciszek Henryk Duchiniński, *Zasady dziejów Polski i innych krajów słowiańskich i Moskwy*, t. 1-3, Paryż 1858-1860. Autor dowodzi teorii niesłowiańskiego pochodzenia Rosjan, ich odmienność cywilizacyjną motywuje innym od pozostałych Słowian pochodzeniem rasowym.

²⁰ Jacob Izaakszoon van Ruysdael (1628-1682) – holenderski malarz pejzażysta, rysownik i rytownik, uznawany za czołowego przedstawiciela złotego wieku malarstwa niderlandzkiego. *Chefs-d'oeuvre de Jacob Ruysdael, notice et eaux-fortes* par Bronislas Zaleski, avec le catalogue détaillé des peintures et estampes du maître, Paris 1867.

[k. 43r] W końcu otrzyma Pan na dniach katalog polsko-rosyjski zawierający 1500 numerów, który jest ciekawy pod względem bibliograficznym, oraz *Dramaty*²¹ mojego ojca.

²¹ *Drames polonais d'Adam Mickiewicz* – zob. list nr 1.